



نیهاد جامی

ستایشکردنی تیگست و تهئویل نهکردنهوهی زمان

ئایا پیوهندییهکی هاویهش ههیه له نیوان شوناس و زهمه؟ ئهوی پیوهندییه تا چند توانای ئاشکراکردنی نهینی نیو زمانی ههیه؟ ئاخۆ بۆ که شفکردنی زمان پیویستمان به لیکدانهوهکانی مه بهستی ناو زمانه؟ یاخۆ دهبی تهئویلی ئهوی زمانه شیعییه بکهین؟ ئهوانه ئهوی پرسیارانه له دوای خویندنهوهی کتیبی "هاوکاتی و هاوشوناسی" لای ههه خوینه ریکی وردبین و تاییه تهندی بوارهکانی زمان و رمخههی ئهدهبی دروست ده بیته، به لآم پرسیارای گرینگ ئهوهیه: ئایا کتیبیکی لهو چهشنه مان پیویسته؟ ئهوهی ئهوی کتیبه دهکاته بابه تیکی پیویست له رمخههی ئهدهبیدا بوونی چه مکی "کات" ه له شیعی کلاسیکی کوردیدا، به تاییهت له ئهزموونی شیعیماندا، زۆر جار کات پرۆسهیه که هه لگری ده لاله تی بیرکردنه وهیه، شاعیرانی کلاسیکی ویستویانه لهو ریگهیه وه بیر بکه نه وه، بهرله وهی خه می تیرامانیان هه بیته، ئه وهش خه وش و نه نگیه ک نییه، هینده ی بابه تیکه پیویستی به تهئویل و راقه کردنه وه هه یه، به لآم خویندنه وهی تیگستی کلاسیکی یه کیکه لهو بابه ته ده گمه نانه ی زۆر به زحمهت پرۆزه ی رمخه بیمان به لایدا ده چیت، ئه گه رچی ریوار سیوهیلی پیشتر ئهزموونیکه فراوانی خویندنه وهی له تهک دنیا ی شیعی "نالی" دا هه یه و له ریگه ی تیروانینی هیرمنیۆتیکیه وه سهیری جیهانی شیعیی ئهوی شاعیره ی کردووه، ئهوی ئهزمونش "هاوکاتی و هاوشوناسی" هه دریزه ی هه مان پرۆزه یه، هه لبهت یه کیک له گرفته کانی رمخه ی کوردی له ناو تیگستی کلاسیکی له وپوه دهست پی دهکات رمخه یاخۆ ئه وه ته وابه سته ی فهزای

تیکستەکه دەبیت و بەهیچ جوړیک پپوهندی نامینیت بەهیچ تیۆر و میتۆدیکهوه ئەو هوش وا دهکات وروژاندنی ههستی سایکۆلۆژی خوێ بەرامبەر بەتیکست بنووسیتهوه نهوهک پآپشتی بۆچونهکانی له ناو تیۆری رهخهیییهوه بیت، بهشیکی تریش ریک بهپێچهوانهوه هینده وایهستی تیۆر دهبن تا سهرنهجام دهیوئ بهزۆر تیۆر بهسهر تیکستهکه ساغ بکاتهوه، ئەوهی لهو کتیبهدا بهرچاومان دهکهوئیت تا رادهیهک بهدوره لهو تیگهیشتنهوه، بهلام ئیشکالییهتی تری هیه که دواتر لهو نووسینهدا دیننه سهری.

میتۆدی بوونی بابتهکه وا له نووسههکهی دهکات راستهوخۆ نهمانخاته ناو جیهانی تیکستهوه، بهلکو سههتا ئەو تیروانینهی که دهقی پی دخوینیتهوه روونی دهکاتهوه، ئەویش ههردوو چهمی کاته له ناو میتۆلۆژیا و فهلسهفهدا، لهوهی دواتریان ههلوسته لهسهه فلآتون و ئهستۆ و ئاگۆستین دهکات، بهو پیهی ئەو سیانه تیروانینی جیاوازیان هیه بۆ کات، دواتر لهسهه چهمی کات له لای شاعیرهکه دهوستی و بهراوردی دهکات لهگهڵ نالی له رووی چهمی کاتهوه، ئەوسا دیته سهه بهشی دووهمی لیکۆلینهوهکه که خویندنهوهیه بۆ سی تیکستی حاجی قادر، ههول دادات له تیکستی "ئیمه دهرین" پپوهندی شاعیر بهمردن و کات بدۆزیتهوه، پپیشی وایه ئەوه وهسفیکی فینۆمینۆلۆژییه، بۆیه رهخهگریش هه له دهرهوه سهیری ئەو پپوهندییه دهکات، له تیکستی "بای وهعهده" لهسهه چهمی ئیستابوونی کات ههلوسته دهکات، ئەوهش پپوهندی نیوان سروشت و کاتی تیدا دهرهخات، ئیستابوون ئەو چهمهیه بۆ کات که لهسهه دووهستیت، ئیمه له سییهم تیکستی حاجی بهناوی "بهقسهی بی سهرویا" له تیروانینی رهخهگرهکهمان تی دهگهین بهوهی لای حاجی زمان له دهرهوهی پرۆسهی بیرکردنهوه قسهی بی سهه و پایه، ئەوهش سیوهیلی بۆ "نائیستا" بوونی کات ئاماژهی پی دهکات، خوینەر له بهردهم ئەو سی تیکسته شیعرییه و خویندنهوهی رهخهیی تیگهیشتنیکی روونی دهبیت، بهلام له رووی ئەو هیل و ئاراستانهی ئەو خویندنهوهیه له سهههتاوه گرتوویهتیه بهر، داخۆ توانیویهتی له ئاستی تیۆرییهوه بیگوازیتهوه ناو تیکسته رهخهیییهکهی خوێ؟ ئەوهیان ئەو پرسیارهیه لهو خویندنهوهیهدا تووشی وهستان و گومانمان دهکات، گومان لهوهی تا چهند تیۆر بهمههستی تیۆر نههاتووتهوه بهلکو بۆ فراوانکردنی ئەزموونی خویندنهوه ئیش دهکات، نووسهه له بهشی یهکهمدا هیلێک دهست نیشان دهکات، بهلام دواتر له نیوان بهشی یهکهم و بهشی دووهم که خویندنهوهی تیکستهکانه که لاینیک هیه، ئەوهی ئەو له ناو خویندنهوهکان نهجامی دادات.. راقهکردن و لیکدانهوهی دیرهکانه نهک تهئویلکردنی تیکست، کهچی له لایه ٤٢ ئاماژه بۆ وشهیه تهئویل دهکات و دنووسیت بۆیه دوا بهیتی ئەم شیعرهی لیرهدا تهئویلی دهکام" بهمانای

بروای وایه ئهوهی ئهنجامی داوه تهئویلکردنی تیکستی حاجی قادره، نهک راهکردن، ئهوکاتهش ئیمه‌ی خوینهر مافی ئهو پرسیاره بۆ خویمان به‌روا ده‌بینین پیرسین: ئاماده‌بوونی پرۆسه‌ی تهئویل له کوپوه سه‌ره‌له‌ده‌دات و چۆنیه‌تی ئیشکردنی ئهو تهئویله له چیداویه؟ ئهو تهئویلکارانه‌ی هاوکاری ره‌خنه‌گر ده‌که‌ن بۆ خویندنه‌وه کامانه؟ چونکه ئیمه له به‌شی یه‌که‌مدا به‌ر هه‌ندیک ناو ده‌که‌وین، به‌لام ئه‌وان سه‌ر به‌نه‌وه‌ی هیرمنیۆتیکا نین وه‌ک شیوه زانستییه‌که‌ی، ئه‌وه جگه له‌وه‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌و له ئه‌زموونی "نالی" ئه‌نجامی ده‌دات تهئویلکردنه‌وه‌ی زمانه له ناو تیکستدا، تهئویلیک له خویندنه‌وه‌ی بۆ حاجی ته‌واو نا ئاماده‌یه، چونکه زمان هینده‌ی "مه‌به‌ست" هکانی لیک ده‌دریته‌وه، به‌هیچ شیوه‌یه‌ک زمان تهئویل ناکریت بۆ ئاشکراکردنی ماناکانی تیکست، به‌واتایه‌کی تر به‌دوای خویندنه‌وه‌ی ئه‌و کتیبه ئیمه نابینه خاوه‌ن مانایه‌ک که پیش خویندنه‌وه له لامان ئاماده نه‌بوویت.

سه‌پاندنی روانینی فیکری به‌سه‌ر تیکسته‌وه هه‌مان ئه‌و گرفته‌ی خویندنه‌وه‌یه که له پیشوودا ئامازهمان بۆ کرد، گه‌ر که‌سانیک بیانوه‌یت به‌زۆر تیۆریک به‌سه‌ر تیکست ساغ بکه‌نه‌وه، ئه‌وه نووسه‌ری ئه‌و کتیبه‌ش ده‌یه‌وێ له ریگه‌ی پرسیاره ناسینی خوده‌وه حاجی قادریکمان پێ بناسینیت که له ده‌ره‌وه‌ی ماناکانه‌وه‌یه، ئه‌و ئه‌گه‌ر له تهئویلکردنه‌وه‌ی زماندا بیتوانیبا مانایه‌که‌مان بۆ که‌شف بکات ئه‌وسا ئاسایی بوو یه‌کیک له ده‌ره‌ئه‌نجامه‌کانی تهئویل گه‌شتن بوایه به‌پرسیاریکی جیاواز بۆ ناسین، به‌لام به‌و شیوه‌یه‌ی که مه‌به‌سته‌کانی پێ لیک ده‌دریته‌وه هه‌موو بروا پێ هینانیک جگه له گه‌مه‌یه‌کی خویندنه‌وه ناتوانی بروا پێ هینهر بیت، سیوه‌یلی بۆ خویشی هه‌ست به‌و راستیه‌ ده‌کات که له ده‌ره‌وه‌ی ئه‌و تیگه‌په‌شته باوه بۆ حاجی ئه‌ویش له ناو خویندنه‌وه‌که‌یدا شتیکی ئه‌وتۆی تیدا ئاشکرا نه‌کردوه، بۆ یه‌ ده‌یه‌وێ له‌سه‌ر چه‌مکی ناسنامه و خوده‌وه هه‌مان مه‌عریفه‌مان بۆ دووباره بکاته‌وه به‌لام له به‌رگیکی تردا، ئه‌وه‌ش ده‌بیته‌وه‌ی ئه‌وه‌ی پرسیاریکی تر له‌و کتیبه بکه‌ین: کاتی زمان تهئویل نه‌کریت چۆن ده‌توانریت زمان بناسریت؟ به‌بێ کردنه‌وه‌ی کۆد و ده‌لاله‌ته‌کانی.

بۆیه ئه‌و کاته ده‌سه‌لاتی زمان ده‌سه‌لاتیکی ونه .. ده‌سه‌لاتی ئاشکرا کراو نییه، چونکه هه‌ر سه‌ر به‌و سیستمه ریکخه‌ره‌ی ناو تیکسته، بۆیه ئه‌و کاته کاری ره‌خنه‌گر نابیته‌ تهئویلکردنی زمان و هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی سیستمی ریکخه‌ر، چونکه ره‌خنه‌گر له ناو ستایشکردنی زمانی تیکستدا ده‌مپینته‌وه، ستایشکردنی زمانیش به‌مانای نه‌خویندنه‌وه‌ی تیکست کۆتایی دیت.